

Alisa BORKOWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

alisa.borkowska@uwb.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4296-5500>

AKSJOLINGWISTYCZNY PORTRET WARTOŚCI I ICH POSTRZEGANIE PRZEZ POLSKOJĘZYCZNĄ I UKRAIŃSKOJĘZYCZNĄ MŁODZIEŻ AKADEMICKĄ

1. ZARYS ZNACZENIA POJĘCIA WARTOŚĆ ORAZ JEGO MIEJSCE W LINGWISTYCE

Hierarchia wartości i sposobów oceny otaczającej rzeczywistości, która jest ściśle związana z egzystencją jednostki, to znaczy z jej działaniami, myślami, emocjami i zachowaniem, jest naturalnie odzwierciedlona w języku (Kuryłowicz 2013: 144–145). Zdaniem Jerzego Bartmińskiego, wartości są istotnym, nieodłącznym elementem języka i językowego obrazu świata. Kojarzą się z punktem widzenia i perspektywą postrzegania otaczającej rzeczywistości, a językowy obraz świata wywodzi się z przypuszczalnego systemu wartości. Kontynuując tę myśl, lubelski badacz przekonuje, że wartości biorą udział w procesie kategoryzacji, a co za tym idzie – w procesie konceptualizacji rzeczywistości przez podmiot lub wspólnotę językową (Bartmiński 2003: 63).

Badając język, można omawiać wartości, ich hierarchię, ukierunkowanie kulturowe systemu ocen i wzorców, sposobów oceniania typowych dla danej społeczności. Wartości i sposoby wartościowania, według Beaty Kuryłowicz, są zakodowane w strukturze języka (2013: 144–145). Analiza jednostek językowych (leksemów, a także form leksykalnych, słowotwórczych, składniowych i frazeologicznych) pozwala stworzyć model

wartości właściwy określonej wspólnocie kulturowo-językowej (tamże). System wartości, zdaniem lingwistki, choć w dużej mierze jednolity kulturowo, nie pozostaje niezmienny – zmieniają się kanony piękna, normy etyczne i moralne, wrażenia zmysłowe (to, co jeszcze sto lat temu wydawało się przyjemne, dziś może wywoływać obrzydzenie), a także wartości metafizyczne (postępująca laicyzacja społeczeństw może prowadzić do desakralizacji słów/pojęć) (tamże).

Zdaniem J. Bartmińskiego, na definicje wartości składają się nie tylko cechy charakterystyczne podmiotu, ale także sam podmiot – w tym byty pojęciowe, postawy, stany i sytuacje, sposoby zachowania, które funkcjonują jako „idee wiodące” i są przedmiotem aspiracji, pożądania, motywacji, przyczyną zachowań i zachętą do określonych działań (Bartmiński 2003: 62).

W opinii Jana Szczepańskiego, wartością jest każdy materialny lub idealny przedmiot, idea czy instytucja, przedmiot rzeczywisty czy wyimaginowany, który jednostka społeczna czy społeczność darzy szacunkiem, któremu przypisuje ważną rolę w swoim życiu i odczuwa wewnętrzną potrzebę dążenia do niej (1970: 97). Tomasz Krzeszowski stwierdza, że wartości często mylnie utożsamiane są z pojęciami, którym przypisuje się wartość, pozytywną ocenę (1999: 20).

Barbara Rodziewicz z kolei, uważa, że niemożliwe jest zaakceptowanie jednoznacznej definicji terminu „wartość”, ponieważ jest on inaczej rozumiany przez badaczy, którzy rozważają problemy aksjologiczne. Każda z dyscyplin, w których poruszany jest temat wartości, podkreśla inne aspekty znaczeniowe tego pojęcia (Rodziewicz 2014: 14). Warto zwrócić uwagę na fakt, że analiza wartości może mieć charakter ontologiczny, epistemologiczny, humanistyczny i semiotyczny (Kamiński 1986: 14).

Kolejną ważną kwestią pojawiającą się przy typologizacji wartości jest zagadnienie pełnionych przez nie funkcji. Jerzy Kmita wyróżnia cztery z nich:

1. Funkcję światopoglądowo-waloryzacyjną, wskazującą na wartości światopoglądowe („ostateczne”). Służy ona utrzymaniu określonego stosunku władania.
2. Funkcję kulturowo-edukacyjną, zwaną także perswazyjną, której celem jest przekonywanie jednostek do określonych wartości lub ich dezawuacja. Perswazja ta ma także dyskwalifikować pod względem moralnym i intelektualnym jednostki, które odrzucają proponowane wartości.

3. Funkcję normalizująco-hierarchizującą, która ma służyć konstytuowaniu prawdy o człowieku sankcjonującej normy społeczne.
4. Funkcję technologiczną określającą sposoby działań w zakresie osiągnięcia społecznych wartości i norm. Jest ona realizowana poprzez humanistyczną refleksję nad wartościami dokonującą się na gruncie m.in. psychologii czy socjologii wartości (Kmita za: Kurczab 2012: 17).

Wśród najczęściej wymienianych funkcji spełnianych przez określone wartości wymienia się zazwyczaj: zaspokajanie potrzeb, motywowanie ludzi do pożądanых działań, funkcję komunikacyjną – ożywiającą komunikację międzyludzką, organizowanie zarówno jednostek, jak i całych grup wokół wybranych wartości, funkcję porządkującą oraz kulturową (Orbik 2016: 246).

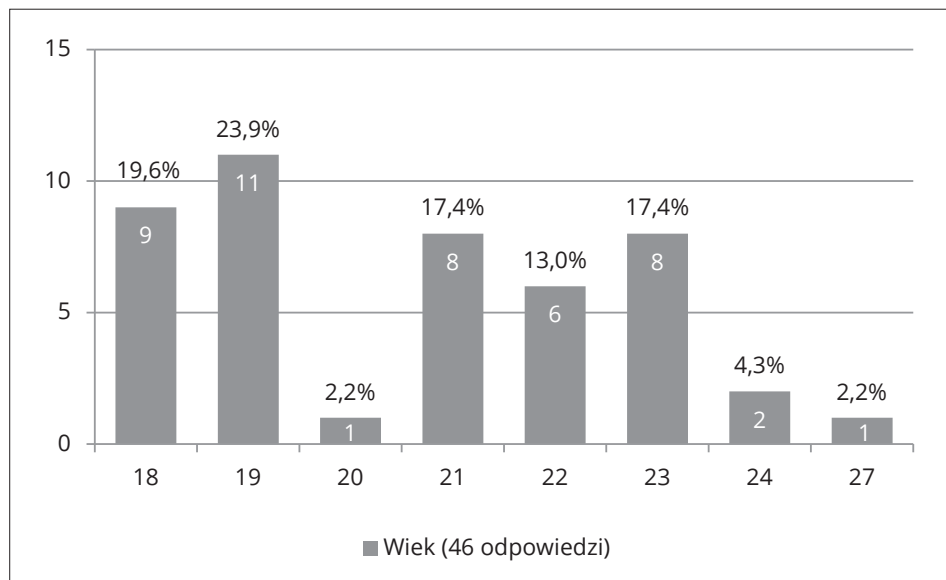
2. WARTOŚCI NA PODSTAWIE EKSPERYMENTU ASOCJATYWNEGO

Zainteresowanie wpływem wartości na światopogląd, a w konsekwencji także na komunikację międzykulturową, zaowocowało przeprowadzeniem badania w formie eksperymentu asocjatywnego. Zdaniem Joanny Orzechowskiej, połączenia asocjacyjne pojawiają się w umyśle osoby w dzieciństwie, ale rozwijają się i uzupełniają przez całe życie pod wpływem doświadczenia i podczas przyswajania języka ojczystego. Ponadto proces powstawania struktury związków skojarzeniowych jest jednym z elementów wprowadzenia jednostki do kultury narodowej (Orzechowska 2015: 232).

Badanie na dwóch grupach respondentów zostało przeprowadzone w okresie od 02.04.2022 do 04.05.2022 za pomocą ankiety w formie online, umieszczonej na platformie Formularze Google. W ankiecie wzięli udział studenci z Polski oraz z Ukrainy, dla poszczególnych narodowości ankiety zostały przygotowane odpowiednio w językach polskim i ukraińskim. W eksperymencie wzięły udział łącznie 92 osoby, po 46 przedstawicieli ukraińskiej i polskiej społeczności językowej obu płci w przedziale wiekowym od 18 do 27 lat.

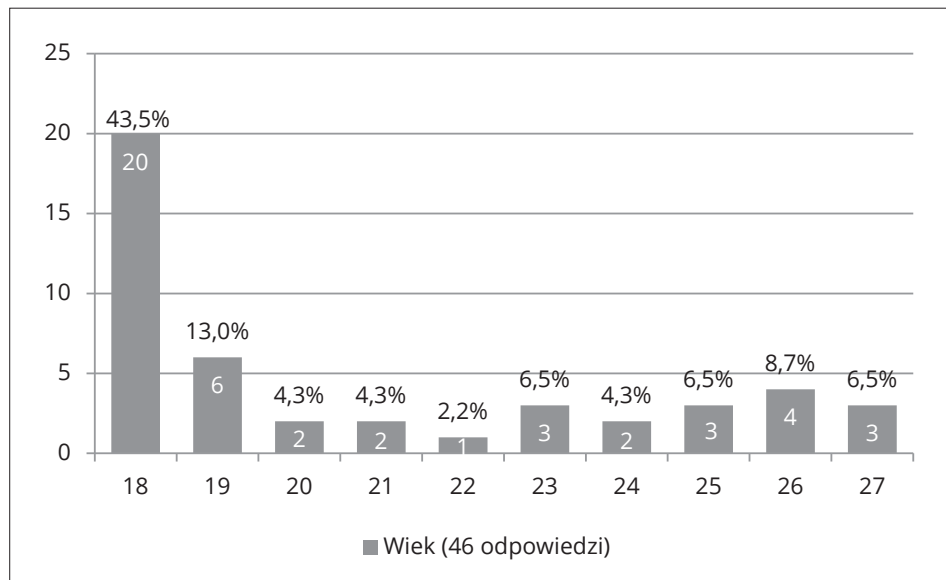
Ankietowanie zostało przeprowadzone w celu wyodrębnienia najczęściej wybieranych wartości przez młodzież akademicką. Wyniki badania pilotażowego miały decydujący wpływ na wybór wartości do badania właściwego.

Diagram 1. Wiek polskojęzycznych respondentów

Źródło: opracowanie własne za pomocą platformy Formularze Google

Diagram 2. Wiek ukraińskojęzycznych respondentów

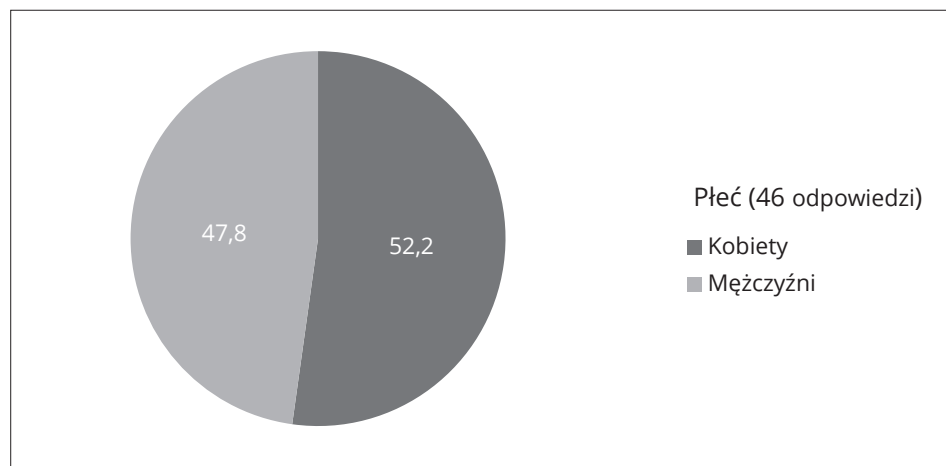
Źródło: opracowanie własne za pomocą platformy Formularze Google

W wykorzystanej w badaniu ankiecie, w każdej wersji językowej, umieszczone zostały pytania merytoryczne oraz statystyczne. Respondent był proszony o podanie wieku, płci oraz uczelni, na której studiuje. Oprócz tego należało wymienić 3 wartości uznawane za najbardziej istotne – takie którymi ankietowani kierują się w życiu. Tak postawione pytanie miało na celu ustalenie hierarchii wartości, czyli wytypowanie tych najczęściej wskazywanych. Następnie respondenci mieli napisać pierwsze skojarzenie/myśl, które im „przychodzi do głowy” w związku z poszczególnymi wartościami. W opisie ankiety wystosowana była prośba o udzielanie odpowiedzi szybko i bez zastanowienia. Pytania te umożliwiły zebranie skojarzeń z wybranymi przez młodzież akademicką wartościami, a następnie stworzenie „mapy skojarzeniowej” każdej wartości.

Wiek respondentów jest różnorodny, najwięcej polskojęzycznych ankietowanych jest w wieku 20 lat (26,1%), najmniej – w wieku 27 lat (2,2%) – szczegółowe dane umieszczone są w diagramie 1. Ukraińskojęzyczni respondenci najczęściej podawali wiek 18 lat (43,5%) najrzadziej – 22 lata (2,2%) – dane widoczne są w diagramie 2.

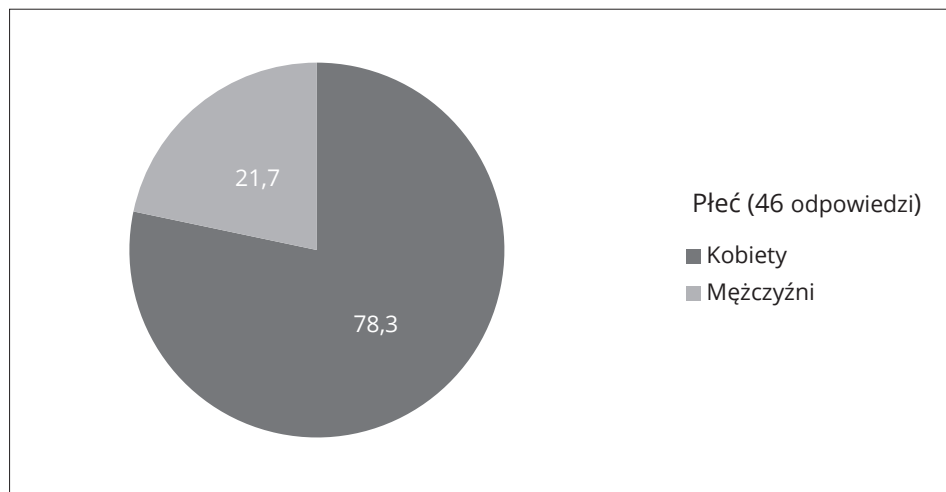
W ukraińskiej wersji ankiety wzięło udział 78,3% kobiet i 21,7% mężczyzn, natomiast w polskiej – 52,2% kobiet i 47,8% mężczyzn (diagram 3 oraz diagram 4). Polskojęzyczna grupa docelowa do badania to osoby zamieszkujące powiat białostocki w Polsce, natomiast ukraińskojęzyczni respondenci to mieszkańcy obwodu Rówieńskiego na Ukrainie. W ankiecie wzięli udział studenci uczelni technicznych, humanistycznych oraz medycznych.

Diagram 3. Płeć polskojęzycznych respondentów

Źródło: opracowanie własne za pomocą platformy Formularze Google

Wykres 4. Płeć ukraińskojęzycznych respondentów

Źródło: opracowanie własne za pomocą platformy Formularze Google

Na początku należy poddać analizie wybrane przez respondentów wartości, gdyż kształtują one, poniekąd, językowy obraz świata młodzieży akademickiej oraz są kluczowe w badaniu pilotażowym.

W tabeli 1 umieszczona jest hierarchia wartości polsko- i ukraińskojęzycznych respondentów, które były wybierane więcej niż 1 raz.

Oprócz tego w odpowiedziach polskojęzycznych ankietowanych pojawiły się pojedyncze wystąpienia takich wartości, jak: *godność, dobro, wiara w siebie, rozsądek, pasje, wiara, dom, empatia, wiedza, honor, moralność, kariera, otwartość, doskonałość, życzliwość, własne dobro, pracowitość, wytrwałość, spontaniczność, dyscyplina, satysfakcja, poczucie bliskości/bycia wysłuchanym, niezależność, rozwój.*

Odpowiedzi ukraińskojęzycznych respondentów ukształtowały nieco inne pozycjonowanie. Podobnie jak w ankiecie polskojęzycznej, pojawiły się jednokrotnie wybieranie wartości, takie jak: «справедливість (sprawiedliwość)», «соціальна значимість (status społeczny)», «самоповага (szacunek do siebie)», «відданість (oddanie)», «толерантність (tolerancyjność)», «душевний стан (stan ducha)», «подорожі (podróże)», «допомога іншим (pomoc innym)», «ввічливість (uprzejmość)», «взаєморозуміння (wzajemne zrozumienie)», «любов до себе (miłość do siebie)», «гармонія (harmonia)», «мудрість (mądrość)», «музика (muzyka)», «порядність

(przyzwoitość)», «честь(godność)», «усвідомленість (bycie świadomym)», «життя (życie)», «люди (ludzie)», «наука (nauka)»¹.

Tabela 1. Hierarchia wartości respondentów

Respondenci polskojęzyczni			Respondenci ukraińskojęzyczni		
Rodzina	20	43,5%	Сім'я (Rodzina)	22	47,8%
Szczęście	15	32,6%	Здоров'я (Zdrowie)	15	32,6%
Miłość	13	28,3%	Чесність (Uczciwość)	9	19,6%
Przyjaźń	13	28,3%	Любов (Miłość)	11	23,9%
Zdrowie	10	21,7%	Дружба (Przyjaźń)	8	17,4%
Pieniądze/ materialne	7	15,2%	Розвиток (Rozwój)	7	15,2%
Szczerość	6	13,0%	Матеріальний добробут (Dobrostan materialny)	6	13,0%
Uczciwość	5	10,9%	Кар'єра (Kariera)	5	10,9%
Wierność, lojalność	5	10,9%	Свобода (Wolność)	5	10,9%
Spokój	4	8,7%	Щирість (Szczerość)	5	10,9%
Zaufanie	3	6,5%	Доброта (Dobroć)	3	6,5%
Mądrość	3	6,5%	Щастя (Szczęście)	3	6,5%
Wolność	2	4,3%	Повага (Szacunek)	3	6,5%
Szacunek	2	4,3%	Краса (Piękno)	3	6,5%
Poczucie bezpieczeństwa	2	4,3%	Вірність (Wierność)	2	4,3%
Spełnienie	2	4,3%	Самореалізація (Spełnienie)	2	4,3%
Ambicja	2	4,3%	Мир (Pokój)	2	4,3%
			Довіра (Zaufanie)	2	4,3%
			Відповідальність (Odpowiedzialność)	2	4,3%
			Безпека (Bezpieczeństwo)	2	4,3%
			Захоплення (Pasje)	2	4,3%

Źródło: opracowanie własne

¹ Tu i dalej: tłumaczenie własne.

3. RÓŻNICE I PODOBIENSTWA W POZYCJONOWANIU I POSTRZEGANIU WARTOŚCI

Warto zwrócić uwagę na różnicę i podobieństwa pojawiające się w wynikach statystycznych. Niektóre wartości były często wybierane przez obie społeczności językowe i są w czołówce obu badań pilotażowych.

Najczęściej badani wybierali wartość *rodzina*, w języku polskim zasugerowało ją 43,5% a w języku ukraińskim – 47,8%. Najczęściej jest ona kojarzona przez obie grupy respondentów z poszczególnymi członkami rodziny („mama”, „rodzice”, „tata”, „brat”, „Darek”, «дружина (żona)», «мати (matka)», «чоловік (mąż)», «моя сім'я (moja rodzina)», «бадьки (rodzice)», «доня (córeczka)», «дитина (dziecko)», «тато (ojciec)», «сестра (siostra)»), lub bardziej ogólnym określeniem osób („wszyscy bliscy mi ludzie”, „osoby najbliższe, najważniejsze, którym ufam”, „osoby które cię nigdy nie zostawia”, «коло довірених осіб (grupa zaufanych osób)», «родичі (krewni)», «друзі які дуже дорогі мені (przyjaciele, którzy są bardzo ważni dla mnie)», «протилежна стать (płeć przeciwna)»), a więc ze wskazaniem na konkretne postaci, uosabiające członków rodziny.

Oprócz tego często pojawiały się skojarzenia związane z odczuciami („bezpieczeństwo”, „ciepło”, „wsparcie”, „miłość”, «тепло (ciepło)», «довіра (zaufanie)», «любов (miłość)», «турбота (troska)»), miejscem („dom”, «дім(dom)») oraz wydarzeniami („rodzinne obiady”, «спільні зустрічі з сім'єю i близькими (wspólne spotkania z rodziną i najbliższymi)», «Новий Рік (Sylwester²)»). Kilka takich asocjacji, jak „dbanie o zdrowie bliskich”, «обов'язки (obowiązki)» i «здорові відносини в родині (zdrowe relacje w rodzinie)», nie da się przydzielić do konkretnej grupy skojarzeń, natomiast można sądzić, że odwołują się one do wzorca rodziny zawartego w kulturze.

Niewątpliwie, istotną wartością, do której, zgodnie z oczekiwaniami, odwołali się respondenci, jest *miłość* wybrana przez 23,9% ukraińskojęzycznych oraz 28,3% polskojęzycznych studentów. Podobnie jak poprzednia wartość najczęściej jest kojarzona z konkretnymi osobami („rodzina”, „dziewczyna”, «сім'я (rodzina)», «чоловік (mąż)», «бадьки (rodzice)», «мій хлопець (mój chłopak)», «моя дівчина (moja dziewczyna)»). Pojawiły się odpowiedzi, które wskazują na postrzeganie przez respondentów *Miłości* w kontekście

² Sylwester jest w kulturze ukraińskiej postrzegany jako główne rodzinne święto zimowe, podobnie jak Gwiazdka w kulturze polskiej.

relacji romantycznej (skojarzenia, takie jak: „małżeństwo”, „ślub”, «пара (para)») lub ogólnie relacji (skojarzenie „relacja”). Omawiana wartość kojarzona jest z takimi odczuciami, jak: „zaufanie”, „poczucie kochania”, «тепло (ciepło)», «радість (radość)». Pojedynczych odpowiedzi w stylu: „znajdywanie sensu”, „zdrowie”, «щасливі люди в рожевих окулярах (szczęśliwi ludzie w różowych okularach)», «червоне серце (czerwone serce)» nie udało się zakwalifikować do żadnej grupy słownictwa.

Ankietowani zgodni są co do wartości *przyjaźni*, uznając ją za istotną, z czym wiąże się też jej pozycjonowanie w czołowej piątce wartości. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że ukraińskojęzyczni ankietowani przyznają tej wartości 17,4%, a polskojęzyczni – 28,3% (to ponad 10% więcej). Ta wartość jest kojarzona głównie z odczuciami („wsparcie”, „zaufanie”, „radość”, „lojalność”, „miłość”, „poprawa samopoczucia”, «вірність (wierność)», «підтримка (wsparcie)», «емоції (emocje)», «позитивні емоції (pozytywne emocje)», «спокій (spokój)», «щирість (szczerowość)», «радість (radość)», «любов (miłość)») oraz spędzaniem czasu i przeżyciami („spotkania w dużym gronie”, „wspólne zainteresowania”, „przypał”, „dobra zabawa”, „wakacje”, „oaza”, „pomoc”, «спогади з друзями (wspomnienia z przyjaciółmi)»). Oprócz tego pojawiają się skojarzenia charakteryzujące rodzaj więzi międzyludzkiej, takie jak „rodzina”, „braterstwo”, «міцна (mocna)».

Kolejną ważną wartością, którą dostrzegają interlokutorzy, jest *zdrowie* – zostało ono wskazane jako istotne przez 32,6% studentów ukraińskich oraz 21,7% studentów polskich (ponad 10% mniej). Zdrowie jest kojarzone z jego składowymi („zdrowie”, «фізичне і психічне здоров'я людини (fizyczne i psychiczne zdrowie człowieka)», «імунітет (odporność)» z nawykami, sprzyjającymi zdrowiu („dbanie”, «повноцінний сон (zdrowy sen)», «правильне харчування (zdrowe odżywianie)», «любов до себе (miłość do siebie)», «пильність за своїм організмом» (troszczenie się o swój organizm), «здоровий спосіб життя (zdrowy tryb życia)», «спорт (sport)», «активність (aktywność)»), odczuciami związanymi z jego posiadaniem („dobre samopoczucie”, „szczęśliwe życie”, «добре самопочуття (dobre samopoczucie)», «гармонія (harmonia)», «сила (siła)»), osobami, którym respondenci życzą zdrowia („przyjaźń, «сім'я (rodzina)», «діти (dzieci)», «щоб не було хворих дітей (żeby nie było chorych dzieci)», a także brakiem zdrowia i konsekwencjami z tym związanymi („brak dolegliwości bólowych”, „lekarz”, „śmierć”, «відсутність болю (brak bólu)», «лікар (lekarz)», «ліки (leki)», «смерть (śmierć)»). Pojawiło się również skojarzenie „bez tego nic nie da się zrobić”, które może być rozumiane jako wskazanie na wartość tego atrybutu.

Jeszcze jedna wartość z czołowej piątki nie jest jednoznacznie postrzegana przez obie społeczności: studenci z Polski wybrali *szczęście* (32,6%), natomiast studenci z Ukrainy – *uczciwość* (19,6%). Warto zwrócić uwagę na fakt, że ukraińskojęzyczni respondenci dość rzadko wybierali *szczęście* jako wartość, którą kierują się w życiu (6,5%), nieco częściej polskojęzyczni respondenci wybierali *uczciwość* (10,9%). *Szczęście*, w rozumieniu ankietowanych, jest najczęściej związane z oznakami jego wyrażania („uśmiech”) oraz odczuciami, kojarzonymi z byciem szczęśliwym („spokój”, „brak zmartwień”, «щоб всі були веселі, радісні (żeby wszyscy byli weseli, radośni)»). Istotną grupę stanowią tu skojarzenia wskazujące na sposób spędzania czasu, kojarzony ze szczęściem: „dobra zabawa”, „przygody”, «подорожі (podróże)», «час проведений з близькими людьми (czas spędzony z bliskimi ludźmi)», «час з друзями (czas z przyjaciółmi)». Ważnym aspektem, według wyników badania, są także osoby, z którymi respondenci wiążą odczuwanie szczęścia, przykładami takich skojarzeń są „dom rodziny” oraz „przyjaciele”. *Szczęście* kojarzone jest też ze spełnieniem, o czym świadczą hasła „wymarzona praca” oraz „sukces”. Oprócz tego wartość pojmowana jest jako szeroko rozumiane podejście do życia, przykładem czego jest „nihilizm”, przywodzący na myśl ‘odrzućcie czy relatywizację norm i wartości’.

Skojarzenia z *uczciwością* są bardzo różnorodne. Między innymi pojawiają się określenia kształtujące pewnego rodzaju definicje wartości: „jeśli ktoś pomógł wykonać mi zadanie, to jestem zobowiązany zrobić to samo wobec tej osoby”, „nie zapominam o ludziach, którzy mi pomogli, nie potrafię oszukiwać ludzi”, „postępowanie według swoich zasad”, „brak kłamstw”, «говорити правду, навіть коли вона гірка (mówić prawdę nawet kiedy jest gorzka)» oraz skojarzenia wskazujące na rodzaje *uczciwości*: «чесність з собою, відношення до себе (uczciwość w stosunku do siebie)», «чесність у діалозі (uczciwość w dialogu)». Oprócz tego studenci wskazują miejsca, w których doświadczyli *uczciwości* lub jej braku albo uważają, że ta wartość jest potrzebna w tym miejscu: „praca”, «універ (uczelnia)». *Uczciwość* kojarzona jest z odczuciami związanymi z własnym lub cudzym przejawem danej wartości («довіра (zaufanie)», «любов (miłość)», «доброта (dobroć)», «задоволення від життя (zadowolenie z życia)»). Pojawiają się też inne hasła, takie jak «діти (dzieci)», «сила (siła)», które nie należą do żadnej kategorii semantycznej słownictwa.

4. INNE WARTOŚCI

Kolejną wartością, którą obie grupy językowe pozycjonują podobnie w swojej hierarchii, są *pieniądze/dobrostan materialny*. Dostatek jest wybierany przez 15,2% polskojęzycznych oraz 13% ukraińskojęzycznych studentów. Ta wartość kojarzona jest w większości z jej synonimami, takimi jak „bogactwo”, „making a big amount of cash”, „wartości materialne”, «гроші (pieniądze)», «достаток (dostatek)», «зелені купюри (zielone kupiury)», «те без чого важко прожити (to, bez czego ciężko przeżyć)» oraz obiektami albo działaniami, które są wiążą się z posiadaniem pieniędzy, na przykład: „duży dom”, „podróże”, «мати все що я захочу (mieć wszystko, czego zechce)». Oprócz tego respondenci odwołują się do odczuć, które ich zdaniem, powinny towarzyszyć komuś, kto tej wartości doświadczył („brak zmartwień”, „stabilność”) oraz sposobów jej osiągnięcia („praca”, «прагнення до вищого (pragnienie do wyższego)»).

Ukraińskojęzyczni ankietowani wysoko sytuują *розвиток (rozwój)* (15,2%), w odróżnieniu od polskojęzycznych osób, u których, pojawia się on tylko raz (2,2%). Wartość ta jest kojarzona z działaniami skierowanymi na rozwój osobisty jednostki („walka ze słabościami”, «вдосконалення навичок (doskonalenie nawyków)», «слідування поставленим задачам (dążyć do realizacji zadań)»), włącznie ze słownictwem związanym z kształceniem («освіта (edukacja)», «книги (książki)», «знання (wiedza)»). Pojawiają się także asocjacje, wskazujące na domniemane skutki rozwoju («високий рівень життя (wysoki standard życia)») oraz warunki, które muszą zostać spełnione, żeby tę wartość osiągnąć («можливість розвитку (możliwość rozwoju)»).

Ponad 10% respondentów, należących do obu wspólnot językowych, uważa za jedną z ważniejszych cech *szczerość (щирість)*. Wartość ta została zanotowana przez 13% polskojęzycznych oraz przez 10,9% ukraińskojęzycznych ankietowanych. Studenci kojarzą *szczerość* z czynnościami i zachowaniami, które ich zdaniem ją definiują („mówienie prawdy, mimo zranienia drugiej osoby”, „wykluczanie fałszywych ludzi z mojego życia”, „oliwa sprawiedliwa zawsze wypływa”), osobami („przyjaciele”, «оточуючі люди (osoby z otoczenia)»), odczuciami («любов (miłość)», «спокій (spokój)»), oraz pojęciami, których nie da się zakwalifikować do żadnej grupy semantycznej („prawda”, „prawdziwy”, «атмосфера між друзями (atmosfera pomiędzy przyjaciółmi)»).

Wartością, która jest inaczej postrzegana przez polskich i ukraińskich studentów, jest *wierność*: pierwsi, uznają ją za jedną z istotniejszych (10,9%), natomiast drudzy – tylko 4,3%. Wartość ta konceptualizuje takie asocjacje, jak: „spokój”, „stabilność”, „zaufanie”, „oddanie”, osoby i czyny („jestem wierny przyjacielom, rodzinie, zawsze stoję w ich obronie”, «вірність до друзів до коханих людей (wierność przyjacielom, ukochanym ludziom)») oraz pojęcia, związane z określonymi relacjami („małżeństwo”, „przyjaźń”, «відносини (relacje)»).

Dla ukraińskiej młodzieży akademickiej większą rolę niż dla polskiej grupy spełnia wolność³; uzyskała ona odpowiednio 10,9% oraz 4,3% głosów. Najczęściej wartość ta kojarzy się z posiadaniem wyboru („wolny wybór”, «свобода вибору (wolność wyboru)», «вибір (wybór)») oraz możliwością wyrażania własnego zdania («мати свою думку (mieć własne zdanie)»), «свобода слова (wolność słowa)»). Oprócz tego pojawiają się takie asocjacje jak „spokój”, „pieniądze”, «бути вільною від всіх (być wolną od wszystkich)», «незалежність (niepodległość)», «повітря (powietrze)», «безкрайне Українське поле (bezgraniczne ukraińskie pole)».

Szacunek (повага) został wskazany przez 6,5% ukraińskojęzycznych respondentów oraz 4,3% polskojęzycznych. Skojarzenia, które zarejestrowano w ankiecie, to: „brak wstydu za to kim jestem i gdzie jestem, co osiągam”, „szczęście”, «ставлення дитини до батьків (stosunek dziecka do rodziców)», «повага до усіх людей починаючи з маленьких дітей і до старшого покоління (szacunek do wszystkich ludzi, zaczynając od malutkich dzieci i kończąc na starszym pokoleniu)», «взаємоповага, спілкування (wzajemny szacunek, komunikacja)».

Zaufanie (довіра) z kolei znalazło się w odwrotnej kolejności niż wspomniana powyżej: wskazało je 6,5% polskojęzycznych respondentów oraz 4,3% ukraińskojęzycznych. Asocjacje respondentów z tym atrybutem to: osoby („przyjaciele”, „osoby najbliższe sercu”, «найрідніші брат або сестра і виняткові друзі (najbliżsi brat albo siostra i wyjątkowi przyjaciele)») oraz działania podejmowane przez respondentów lub oczekiwane od innych („powierzenie drugiej osobie swoich decyzji”, «віра у слова інших (wiara w słowa innych)»).

Rzadziej, lecz z podobną częstotliwością, wybierane jest *poczucie bezpieczeństwa (безпека)*, wartość ta stanowi po 4,3% w wyborach obu spo-

³ Być może inne postrzeżenie przez obie grupy *wolności* związane było z wybuchem konfliktu na Ukrainie w trakcie prowadzenia badań pilotażowych.

łeczności. Przez Polaków jest kojarzona ze stabilnością i jej atrybutami („stabilizacja”, „dom, rodzina, ustatkowanie”), natomiast przez Ukraińców z wojną i jej atrybutami («війна (wojna)», «мирне небо над головою (spokojne niebo nad głową – brak ataków zbrojnych z powietrza)»).

Z taką samą częstotliwością (po 4,3%) wybierane jest również *spełnienie* (*самореалізація*). Respondenci odwołują się głównie do skojarzeń związanych z pracą („wymarzona praca”, „dobre zarobki”, «кар’єра (kariera)»), oraz do odczuć («відчуття впевненості (poczucie pewności)»).

5. WYBORY RESPONDENTÓW Z JEDNEJ GRUPY JĘZYKOWEJ

W badaniu pojawiają się także wartości, które zostały kilkakrotnie wspomniane w ankiecie przez przedstawicieli tylko jednej wspólnoty językowej. W przypadku polskojęzycznych respondentów są to: *spokój* (8,7%), kojarzony z wyobrażeniami i odczuciami („spełnienie”, „samotność”, „medytacja”, spokojne życie, bez stresu życia współczesnego”); *mądrość* (6,5%), kolokuje z opisami doświadczeń i przekonań („staram się podejmować rozsądne decyzje, próbuje nie dawać się ponieść emocjom”, „jeżeli robisz tylko to co umiesz to nigdy nie prześcigniesz samego siebie”, „decyzje oparte na mądrości, nie z pomocą serca”); *ambicja* (4,3%), opisywana w ogólnych pojęciach abstrakcyjnych („droga, cel”, „sukces”).

W przypadku ukraińskojęzycznych ankietowanych wartościami takimi są: *кар’єра* (*kariera*) (10,9%), *доброта* (*dobroć*) (6,5%), *краса* (*piękno*) (6,5%), *відповідальність* (*odpowiedzialność*) (4,3%), *захоплення* (*pasja*) (4,3%), *мир* (*pokój*) (4,3%). *Kariera* jest dość często wybieraną przez respondentów wartością, postrzeganą w kontekście rozwoju («ріст (rozwój)»), statusu społecznego («повага (szacunek)», «успішність (sukces)») oraz konkretnych osób, z którymi respondenci ją kojarzą («мій брат (mój brat)»).

Piękno wzbudza wizualne i sensualne skojarzenia («світло (światło)», «блиск (blask)», «легкість (lekkość)», «комфорт (komfort)») oraz skojarzenia związane z działaniami ludzi («краса в діях людей те як вони думають та вчиняють (piękno w działaniach ludzi to jak oni myślą i postępują)»). *Dobroć*, w większości, jest definiowana jako oparta na jakimś ludzkim doświadczeniu («взаємодопомога (wzajemna pomoc)», «доброта це дружнє ставлення до людей (dobroć to jest przyjazny stosunek do ludzi)», «допомогати іншим безкорисливо для себе (pomagać innym bez korzyści dla siebie)»).

Skojarzenia z wartością *odpowiedzialność* to «школа (szkoła)» oraz «Зробити щось комусь як собі і собі як комусь замкнуте позитивне коло. Можливо і тобі теж щось відповідально зроблять (Zrobić coś dla kogoś jak dla siebie zamknięte pozytywne koło. Możliwe i tobie też coś odpowiedzialnie zrobić)». *Pasje* kojarzą się z odczuciami («щастя, можливість, пізнання (szczęście, możliwość, poznanie)», «те без чого важко прожити (to, bez czego ciężko przeżyć)». *Pokój* wzbudza takie asocjacje, jak: «Світ / Україна (Świat / Ukraina)» oraz «дарувати усім лише добро (obdarzać wszystkich tylko dobrem)».

6. WNIOSKI

Na koniec warto podsumować wstępną ankietę przeprowadzoną w dwu bliskich sobie społecznościach wiekowych. Wiele wartości jest podobnie pozycjonowanych w układach hierarchicznych obu społeczności językowych. Na czołowych pozycjach w badaniach wartości obu grup znalazły się: *miłość, zdrowie, rodzina* oraz *przyjaźń*, w dalszej kolejności, zbliżoną liczbę głosów uzyskały: *dobrobyt materialny, szczerowość, zaufanie, poczucie bezpieczeństwa*. Respondentów z pewnością różni podejście do kwestii *rozwoju* i jego wartości, którą ukraińskojęzyczni respondenci postrzegają jako jedną z istotniejszych, natomiast polskojęzyczni – rzadko wybierają tę wartość. Kolejna znacząca różnica wynika z sytuowania wartości *szczęście*, którą polskojęzyczni studenci lokują na drugim miejscu, a ukraińskojęzyczni – aż na dwunastym. Warto zwrócić uwagę także na zdecydowanie większą liczbę głosów od ukraińskiej młodzieży na wartość *wolność*.

W badaniu ujawniają się także wartości, które obecne są tylko w poszczególnych społecznościach językowych: w języku ukraińskim – *kariera, dobroć, piękno, odpowiedzialność, pasje, pokój*, a w języku polskim – *spokój, mądrość* oraz *ambicja*.

Postrzeganie wartości najczęściej jest podobne, a nawet tożsame (pojawiają się kalki językowe), za przykład mogą posłużyć interpretacje asocjatywne *zdrowia, miłości, przyjaźni* itd. Różnice w rozumieniu są widoczne najbardziej w wartościach, które są inaczej sytuowane w rankingach (*bezpieczeństwo, uczciwość* itd.).

Młodzież akademicka z Ukrainy ma skłonność do bardziej opisowych skojarzeń oraz różnorodnych wyborów. Młodzież z Polski natomiast czę-

ściej dokonuje wyborów jednogłośnie, skojarzenia się powtarzają, a liczba różnych wartości wskazanych w ankiecie jest mniejsza.

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński J., 2003, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, w: *Język w kręgu wartości*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 62–63.
- Kamiński S., 1986, *Jak uporządkować rozmaite koncepcje wartości*, w: *O wartościowaniu w badaniach literackich*, red. S. Sawicki, W. Panas, Lublin, s. 14–21.
- Krzeszowski T., 1999, *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*, Toruń.
- Kurczab H., 2012, *Z problemów wartości i wartościowania (wybrane zagadnienia)*, „Zeszyty Naukowe. Seria Filologia” 72, s. 5–38.
- Kuryłowicz B., 2013, *Wartościowanie i wartości w tekście poetyckim (na przykładzie nazw kwiatów w liryce Młodej Polski)*, „Białostockie Archiwum Językowe” 13, s. 143–157.
- Orbik Z., 2016, *Zagadnienie wartości wiedzy a koncepcja inteligentnego rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie”, z. 92, s. 243–254.
- Orzechowska J., 2015, *Słownik asocjacyjny jako narzędzie przygotowania komentarza lingwokulturowego*, „Acta Polono-Ruthenica” XX, s. 229–236.
- Rodziewicz B., 2014, *Wartości: Polacy, Rosjanie, Niemcy*, Szczecin.
- Szczepański J., 1970, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa.

AXIOLINGUISTIC PORTRAIT OF VALUES AND THEIR PERCEPTION BY POLISH-SPEAKING AND UKRAINIAN-SPEAKING ACADEMIC YOUTH

Abstract

Values are an essential, intrinsic part of language and the linguistic view of the world. They are associated with the point of view and perspective of perception of the surrounding reality, and the linguistic view of the world is derived from the presumed value system. When studying language, one can discuss values, their hierarchy, the cultural orientation of the system of judgments and patterns, ways of judging, typical of a given community. Interest in the influence of values on worldview and, consequently, on intercultural communication resulted in a study

in the form of an associative experiment among Polish and Ukrainian youth. Its results showed that the perception of values is most often similar or even the same in both nationality groups, e.g. associative interpretations of such phenomena as health, love, friendship, etc. Differences in understanding are more noticeable in values that are ranked differently, cf. security, honesty, etc.

Key words: values, linguistic view of the world , point of view, Polish, Ukrainian, students